

Concept verkiezingsprogramma CDA Zuid-Holland

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	2
2.	Bestuur en digitalisering.....	3
3.	Duurzaam en schoon.....	5
4.	Passende woning in goede leefomgeving	9
5.	Mobiliteit van de toekomst	12
6.	Natuur en landbouw.....	15
7.	Water in de provincie	18
8.	Versterking cultuur en erfgoed	20
9.	Economie en werk	22
10.	Financiën.....	25

De programmacommissie bestaat uit:

Wietze Smid
Sebastiaan de Groot
Felix Stam
Anneloes Goossens
Jacques Duivenvoorden
Bas van der Linden
Jan Willem Reijrink
Patrick Meijer
Johan van der Burg
Sjoerd Veerman
Herman van der Bent
Marischa Kip

1. Inleiding

1.1 Samen voor elkaar

Om Zuid-Holland samen nog mooier te maken hebben wij elkaar nodig. Het CDA vindt dat het niet alleen gaat om de overheid of dat mensen het alleen moeten uitzoeken. Samen zijn we er voor elkaar en samen krijgen we het voor elkaar. Wij vertrouwen op de kracht van de samenleving, en hierin de inzet van mensen, maatschappelijke organisaties en bedrijven om daaraan zelf vorm te geven. De provincie is er om dat te ondersteunen. Het CDA vindt dan ook dat de centrale vraag moet zijn waar de provincie iets kan betekenen. We willen mensen samen brengen rondom de uitdagingen die ons te wachten staan.

Met dit verkiezingsprogramma voor de Provinciale Statenverkiezingen in Zuid-Holland werken wij onze plannen uit om de provincie nog mooier te maken. Daarbij vinden wij het ook belangrijk dat de plannen financieel verantwoord zijn. Met een goed programma en een zeer gemotiveerde groep kundige mensen hoopt het CDA de komende verkiezingen op uw steun!

1.2 Samen de schouders eronder

Onze provincie Zuid-Holland is een geweldige plek om te wonen, te werken en vrije tijd door te brengen. Het is een veelzijdige en bedrijvige regio die veel te bieden heeft. Kijk maar eens naar de prachtige oud-Hollandse steden met historische centra, de grootste haven van Europa, wereldberoemde tuinbouw en een grote maritieme sector. Maar er zijn ook uitgestrekte landelijke gebieden, rivieren, polders met molens, meren, duinen en prachtige stranden.

De komende jaren staan we voor grote uitdagingen. Mensen vragen zich terecht af of zij in de toekomst nog wel een betaalbaar koophuis kunnen vinden, hun energierekening kunnen betalen en of er voldoende werkgelegenheid blijft bestaan. Dit vraagt om een slimme aanpak van de grote maatschappelijke opgaven. Het CDA wil Zuid-Holland nog mooier maken, daarom stellen we de juiste prioriteiten. Elke euro kun je immers maar één keer uitgeven, daar moeten we dus goede keuzes in maken. Daarbij denken wij verder dan een paar jaar, ook voor volgende generaties moet dit mooie en unieke stuk Nederland een plek zijn waar het fijn is om te wonen, te werken en te recreëren. Om daarvoor te zorgen is het van belang dat er niet alleen meer gebouwd wordt, maar juist ook voor specifieke groepen. Daarbij horen ook goede voorzieningen en een goede infrastructuur. Onze belangrijkste speerpunten uit dit programma zijn dan ook:

Werk voor iedereen

Er moet veel aandacht zijn voor economische topsectoren en investeringsprogramma's. De echte motor van onze economie is het midden- en kleinbedrijf, die wij veel ruimte willen geven.

Goede woonruimte

Het CDA wil huizen zoveel mogelijk binnen bestaande stads- en dorpsgebieden bouwen waar ook de voorzieningen zijn. Daarbij is het belangrijk dat het groen behouden blijft.

Ruimte voor natuur

Onze waterrijke provincie heeft veel natuur. Wij willen investeren in water en groen door bijvoorbeeld natuur- en wandelnetwerken aan te leggen.

Slim en schoon vervoer

In onze groeiende provincie is het belangrijk dat er wordt geïnvesteerd in mobiliteit voor de toekomst.

2. Bestuur en digitalisering

2.1 Inleiding

Het CDA vindt dat de provincie moet staan voor goed en degelijk bestuur, zoals dat voor elk overheidsorgaan geldt. Besturen doe je met de burger, niet over de burger. Wij vinden daarom dat initiatieven die vanuit de samenleving komen moeten worden opgepakt en samen met de initiatiefnemers moeten worden uitgewerkt. Gemeenten die niet meer in staat zijn zelfstandig de uitdagingen van de toekomst aan te kunnen, moeten samen met de provincie meedenken naar passende oplossingen. Niet één oplossing voor allen, maar per regio kijken wat werkt. De provincie is de tussenlaag tussen de landelijke overheid en de gemeenten. Hier wordt bepaald op welke schaal wordt samengewerkt op een aantal thema's. De wereld is natuurlijk groter dan alleen Zuid-Holland, daarom moet de provincie ook actief lobbyen naar Brussel om zo goed mogelijk onder de aandacht te komen.

Naast deze zaken is digitalisering een grote uitdaging voor het bestuur. Het kabinet heeft onlangs de nota Nederland Digitaal uitgebracht die een strategie beschrijft voor digitalisering. De provincie zal op basis hiervan een vertaalslag moeten maken naar de eigen opgaven. Digitalisering biedt ook kansen voor participatie en interactie van burgers met het beleid. Denk hierbij aan omgevingsvergunningen en omgevingsplannen. Hierdoor kan de provincie meer met de inwoners besturen, in plaats erover te besturen.

2.2 Speerpunten

- De provincie is er voor zijn inwoners, en communiceert daarom helder en transparant over de besluitvorming.
- Het CDA wil dat de provincie luistert naar initiatieven en maatschappelijke vragen voordat het beleid wordt geformuleerd.
- Er moet actief onderzoek worden gedaan naar de kansen van digitalisering om burgers bij het beleid van de provincie te betrekken.

2.3 Concrete punten

2.3.1 Lokale initiatieven

Het CDA wil dat de provincie luistert naar initiatieven en maatschappelijke vragen van inwoners, belangenorganisaties, bedrijven en medeoverheden voordat het beleid geformuleerd wordt. Hierbij wordt samenwerking op de belangrijkste terreinen van de provincie gestimuleerd.

2.3.2 Zelfstandige gemeenten

Er komen veel nieuwe verantwoordelijkheden op de gemeenten af. Dat geldt in de nabije toekomst vooral als het gaat om de omgevingswet en de energietransitie. De vraag wordt dan steeds relevanter of zij als zelfstandige gemeenten verder kunnen gaan. Gemeenten wordt gevraagd om opgaven die niet meer zelfstandig uitgevoerd kunnen worden met buurgemeenten op te pakken. Daar kan de provincie bij ondersteunen. Het CDA onderstreept dat er heel veel vormen zijn om deze samenwerking met elkaar aan te gaan. Wij vinden niet dat de provincie moet sturen op herindeling.

2.3.3 Internationale belangen

In Zuid-Holland zijn veel internationale belangen, voor burgers en bedrijven. Het CDA wil dat de provincie zich binnen de Europese Unie inzet om beleid te beïnvloeden en subsidies aan te vragen.

2.3.4 Digitale participatie

Het CDA ziet kansen in digitale participatie en interactie van burgers en belanghebbende partijen bij bijvoorbeeld de Omgevingswet. Dat past bij de uitgangspunten voor en ook de ambitie naar een participatiesamenleving. Zo is het mogelijk niet alleen te reageren, maar ook voorstellen te doen en

te participeren. Dit leidt tot een interactieve beleidsontwikkeling en interactieve plannen. De werkwijze van het regionaal ontwerpen door de provincie zal hiervoor wel moeten veranderen.

2.3.5 Provinciale atlas

De provincie kan bijdragen aan de realisatie van de kabinetsnota Nederland Digitaal door een provinciale atlas op te stellen. Hierin worden projecten en programma's in kaart gebracht waardoor meer zicht komt op de verschillende kansen en initiatieven in Zuid-Holland.

2.3.6 Kenniscentrum digitalisering

Er gebeurt veel op het gebied van digitalisering. Gezamenlijke ontwikkeling zorgt voor een kruisbestuiving, waardoor innovatie op verschillende terreinen wederzijds voordeel kan leveren. Samen met onderwijsinstellingen moet er tot een kenniscentrum digitalisering worden gekomen. Voor sectoren zoals logistiek, de haven en de land- en tuinbouw is dit belangrijk. Maar ook voor de energietransitie en in de zorg. Door verbeterde logistiek en verbindingen zullen er meer middelen en energie worden bespaard in deze sectoren.

2.3.7 Versterken kleine en grote gemeenschappen

Door digitalisering kunnen gemeenschappen beter met elkaar verbonden worden op verschillende maatschappelijke thema's. Steden en dorpen kunnen van elkaar leren, denk aan whatsappgroepen die mensen samen kunnen brengen op het gebied van veiligheid of behoefte aan ondersteuning.

3. Duurzaam en schoon

3.1 Inleiding

In Zuid-Holland zijn we economisch sterk in transport, (glas)tuinbouw, industrie en we hebben een grote haven. Dat zorgt ervoor dat we ook een belangrijke bijdrage moeten leveren in de landelijke opdracht om duurzaam te worden. We moeten over gaan op hernieuwbare energie, energiegebruik besparen en samenwerken voor een schoner milieu. De transitie naar hernieuwbare energie betekent dat we veel meer moeten halen uit zon, wind en water. Er is niet één oplossing, per regio zullen we moeten kijken hoe we het maximale resultaat kunnen halen. Het CDA wil dat de provincie Zuid-Holland ook geld beschikbaar stelt voor de overgang naar duurzame energie. Daarbij moeten we wel zorgen dat de kosten eerlijk verdeeld worden. We moeten investeren in innovatie om tot duurzame energie te komen die ook betaalbaar is. Daarvoor is een gezamenlijke agenda opgesteld met partners en deskundigen. Behalve het overgaan op andere energievormen moeten we onze energie ook efficiënter gaan gebruiken. Dat voorkomt onnodige verspilling.

Verder wil het CDA dat de provincie zich inzet voor een schoon milieu. Het uitgangspunt van het milieubeleid moet zijn dat er schoon geproduceerd wordt. Technologische ontwikkelingen kunnen daaraan meewerken. Overlast veroorzakende producten moeten niet op het milieu worden afgewenteld. Grote vervuilingen zoals die in het verleden aan het licht zijn gekomen mogen echt niet meer plaatsvinden.

Het CDA wil dat de provincie de partijen bij elkaar brengt die het verschil kunnen maken. Voor nieuwe duurzame ontwikkelingen zijn ook investeringen nodig en soms zijn ook gewoon duidelijke regels nodig. Dat zorgt ervoor dat we een schoon en mooi Zuid-Holland kunnen doorgeven aan volgende generaties.

3.2 Speerpunten

- Inzetten op slimme verduurzaming zoals het gebruik van restwarmte
- Energievoorziening in Zuid-Holland in het jaar 2050 CO₂-neutraal
- Verduurzaming door passend beleid per regio

3.3 Concrete punten

3.3.1 Samen met de inwoners

Om de klimaatdoelstellingen te halen zijn alle inwoners, bedrijven en andere organisaties nodig. Samen moeten we plannen maken en uitvoeren. Vanuit ons gedachtegoed vinden wij het belangrijk dat inwoners vanaf het begin kunnen meedenken en invloed hebben in de besluitvorming. We wegen alle belangen af zodat er een goede balans komt tussen energietransitie, leefomgeving en economie. Alleen op deze manier wordt de klimaat- en energietransitie van ons allemaal.

3.3.2 Haalbare ambities

Er was al afgesproken dat er veel windenergie moet worden gerealiseerd voor het jaar 2020. Binnenkort volgen er nieuwe afspraken over hernieuwbare energie, maar dat kan ook met andere middelen gehaald worden. Het CDA vindt dat niet één plan overal moet worden opgelegd. Per regio moet worden samengewerkt om de kansen te onderzoeken en te benutten. Lokale initiatieven voor duurzame energie zijn een belangrijke factor om te komen tot een klimaatneutrale provincie. Het mkb en de agrarische gebouwen bieden de grootste kansen. Zo willen we eerst alle beschikbare daken voorzien van zonnepanelen, voordat we willen nadenken over zonneweides. Tot slot wil het CDA regelvrije ruimte realiseren voor gemeenten, zodat zij bij zonnepanelen en windturbines van beperkte omvang (bijvoorbeeld maximaal 20 meter) zelf kunnen kiezen deze te plaatsen.

3.3.3 Slimme verduurzaming

Het CDA wil dat de energievoorziening in Zuid-Holland in het jaar 2050 CO₂-neutraal is, dat is in lijn met de internationale afspraken uit het Parijsakkoord. Overgang op duurzame energie is niet simpelweg een windturbine in elke achtertuin zetten. Het CDA zet in op innovatie en slimme oplossingen. Er moet bijvoorbeeld nadruk komen op meervoudig gebruik van energie, zoals het gebruikmaken van restwarmte van bedrijven. Wij ondersteunen de initiatieven om voor het eind van deze periode 50 waterstofstations te realiseren. Het CDA wil dat er wordt geïnvesteerd in een zogenaamd *smart grid*. Dat betekent dat er een systeem komt om overtollige warmte elders te kunnen gebruiken, maar later in datzelfde systeem ook andere vormen van energie kunnen worden getransporteerd.

3.3.4 Warmterotonde

Het CDA ondersteunt de ontwikkeling van de warmterotonde, omdat die noodzakelijk is voor de verduurzaming van de industrie en glastuinbouw rondom Rotterdam en het Westland. Dit betekent dat de warmte die vrijkomt uit de industrie, ondergronds naar de glastuinbouw wordt geleid om daar nuttig te worden gebruikt. Hierdoor is er minder aardgas nodig voor de verwarming van de kassen, dat is duurzaam en daarmee kunnen we sneller van het aardgas af. Het CDA vindt deze ontwikkeling zo belangrijk dat de provincie aan de warmterotonde moet bijdragen als het anders niet aangelegd zou kunnen worden.

3.3.5 Investeringsfondsen

Deze periode moet de provincie ook bereid zijn te investeren in de overgang naar hernieuwbare energie. Dat kan bijvoorbeeld door een investeringsfonds voor energietransitie en duurzame mobiliteit, inclusief investeringsprogramma's. Dat fonds moet zo mogelijk revolverend zijn, dat betekent dat het uitgeleende geld weer terug komt en beschikbaar is voor andere projecten. Vooral als de investeringen de aard en omvang van lokale investeringsfondsen overstijgen kan de provincie hulp bieden.

3.3.6 Nieuwe technieken financieren

Het CDA steunt de ontwikkeling van nieuwe duurzame technieken zoals getijde-energie en thermische energie uit afvalwater. Financiële ondersteuning van nieuwe ontwikkelingen via het energie-innovatiefonds Energieq moet worden voortgezet.

3.3.7 CO₂-uitstoot

Er zijn steeds meer technieken beschikbaar om de CO₂-uitstoot terug te dringen. Het CDA zet in op afvang, opslag, transport en hergebruik. Voor opslag zijn er kansen op zee, maar wij vinden dat er alleen een vergunning mag worden verleend als de veiligheid geborgd is.

3.3.8 Biomassa

Voor de verduurzaming van de hele Europese energievoorziening is een fors aandeel biomassa onvermijdelijk. Het CDA steunt kansen voor de Rotterdamse haven om een hub te worden voor biomassa. Bovendien staat het CDA positief tegenover kansen voor projecten in het havengebied zoals Waste2Chemicals.

3.3.9 Streekproducten

Het CDA wil dat de provincie inzet om producenten en consumenten aan elkaar te koppelen in een regionale markt, zodat kwalitatief hoogwaardige streekproducten ontstaan en de boeren de focus op de goedkope productie voor de wereldmarkt kunnen loslaten. Dit komt ook overeen met de visie van de greenports, *Feeding and greening mega-cities*.

3.3.10 Ondersteuning gemeenten

De provincie ondersteunt gemeenten met een energiekansenkaart voor de gebouwde omgeving. Daarmee wordt inzichtelijk waar de meeste energiebesparing kan worden gerealiseerd.

3.3.11 Beperken uitstoot schadelijke stoffen

Het CDA wil dat de provincie geen vergunningen meer verleent voor de uitstoot van afvalstoffen als de gevolgen daarvan nog onbekend zijn. We willen naar een Europese positieflijst¹, in plaats van een negatieflijst. Uitstoot mag alleen nog als de gevolgen daarvan bekend zijn. Daarvoor moeten de omgevingsdiensten worden versterkt. Er moet meer aandacht komen voor de gezondheid en de luchtkwaliteit. De provincie kan dat stimuleren door de totstandkoming van programma's waarin organisaties zich gezamenlijk inzetten voor het terugdringen van stikstofuitstoot. In het bijzonder de-carbonisatie van de Rotterdamse haven ondersteunen wij zeer. Wij zijn voor een voortzetting van de provinciale deelname aan de Biobased Delta Samenwerking, inclusief Vlaanderen en Noordrijn Westfalen.

3.3.12 Schoon water en schone bodem

Het waterkwaliteitsbeleid van de provincie stuurt de Waterschappen scherper aan op het behalen van de doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) zodat de bestrijdingsmiddelen, meststoffen en medicijnresten tot een aanvaardbaar niveau worden teruggebracht. Veilig en voldoende schoon water is essentieel. Het CDA wil geld uittrekken om tot schone innovaties in de landbouw te komen, waarbij uitstoot en uitspoeling van gif- en meststoffen moet worden tegengegaan en de biodiversiteit wordt versterkt.

3.3.13 Klimaatadaptatie en verduurzaming woningen

Er is een grote opgave om de bestaande gebouwen klaar te maken voor de toekomst. Dat is bijvoorbeeld isoleren van woningen en het aanleggen van zonnepanelen. We hebben de ambitie om voor het jaar 2035 alle woningen in Zuid-Holland CO₂-neutraal te maken. Daarvoor moeten ook de belemmeringen weggenomen worden om het rendabel te maken meer energie te produceren dan de eigen behoefte is. Wanneer er in een bestaande wijk wordt gewerkt is het belangrijk dat de rioleringsystemen worden aangepast tegen wateroverlast, en er ook genoeg groen is voor hoge temperaturen.

3.3.14 Verzwaring elektriciteitsnet

Wanneer we steeds meer elektrisch willen doen is het onvermijdelijk dat op een aantal punten het elektriciteitsnet moet worden verzwared. Het CDA wil dat dit bij woonkernen en in natuurgebieden alleen ondergronds wordt gerealiseerd.

3.3.15 Eigen besparing

De provincie hanteert een jaarlijkse besparingsdoelstelling van 3% op zijn eigen vastgoed. De provincie maakt budget vrij voor het verduurzamen van maatschappelijk vastgoed in steden en dorpen, zoals dorpshuizen en kantines van sportverenigingen.

3.3.16 Duurzaam vervoer

Het CDA wil dat Zuid-Holland, net als Noord-Brabant en Limburg, het initiatief neemt om grootschalige aanbestedingen uit te schrijven voor elektrische laadpalen. Ook wil het CDA dat de provincie zijn eigen wagenpark verduurzaamt en bij nieuwe ov-concessies (ook voor waterbussen) strenge emissie-eisen opneemt. Wij hebben speciale aandacht voor waterstof als energiedrager bij duurzaam vervoer.

---

¹ De haalbaarheid wordt nog onderzocht alvorens het concept definitief wordt.

3.3.17 Digitale feitenbasis gevaarlijke stoffen

Bij de aankoop van grond zijn maatschappelijke en persoonlijke risico's vaak onbekend. Het CDA wil dat de provincie investeert in de totstandkoming van een feitenbasis. Door samenwerking van omgevingsdiensten die gebruik maken van de kennis van de milieudienst kan het risico verkleind worden onverwacht gevaarlijke stoffen aan te treffen.

4. Passende woning in goede leefomgeving

4.1 Inleiding

In Zuid-Holland is veel diversiteit te vinden op allerlei gebieden. Er is natuur, agrarisch gebied en industrie. Er zijn steden en dorpen waar mensen wonen met verschillende achtergronden. We hebben snelwegen, maar ook veel fiets- en wandelpaden. De provincie ondersteunt dit door duidelijke kaders te stellen voor de verdere ontwikkeling, en kan dit afstemmen met andere provincies, gemeenten en waterschappen.

Een plek waar je fijn kunt wonen is heel belangrijk. Daarom vindt het CDA dat iedere inwoner van Zuid-Holland recht heeft op een passende woning in een goede leefomgeving. De afgelopen jaren werd er vooral gekeken naar de locaties waar nog gebouwd kon worden en is er gestuurd op het aantal woningen. Dat is ook nodig, er zijn in onze provincie tot 2030 maar liefst 150.000 extra woningen nodig. De afgelopen periode is met een aantal grote gemeenten afspraken gemaakt over een goede verdeling van deze uitdaging.

Bij nieuwbouw moet er uitdrukkelijk rekening gehouden worden met de vraag naar een combinatie van wonen en zorg, duurzaam bouwen en een goede infrastructuur. Wij vinden dat de provincie moet aandringen bij de rijksoverheid op goede en uitvoerbare regelgeving en financiering. Anderzijds kan de provincie gemeenten ondersteunen en stimuleren waar nodig.

Dit betekent echter niet dat het CDA wil dat er alleen maar grote steden zouden komen. De afgelopen periode hebben wij aandacht gevraagd voor de kleinere woonkernen. Er wordt op dit moment een 'vitaliteitsprogramma' uitgewerkt dat duidelijke criteria moet bieden voor de woningbouw in kleinere kernen de komende periode.

De komende omgevingswet zal bewoners meer duidelijkheid gaan bieden, voorafgaand aan bouwplannen, over de mogelijkheden in het plangebied. Dat betekent niet dat alles maar mogelijk wordt, maar het geeft burgers en bedrijven een duidelijker kader mee. Het CDA hecht er hierbij aan om landbouw- en natuurgebieden zoveel als mogelijk is, intact te laten.

4.2 Speerpunten

- Meer aandacht voor de bouw van woningen in middenprijsklassen, zowel huur als koop.
- Samen met woningcorporaties en gemeenten komen tot goede sociale woningvoorraad.
- Samen met woningcorporaties en gemeenten een woonzorgvisie opstellen.

4.3 Concrete punten

4.3.1 Nieuwe woningen

Er moeten veel nieuwe woningen gebouwd worden om iedereen een goede plek te bieden. Dat zijn er de komende twintig jaar meer dan 200.000! Daarbij is er vooral een behoefte aan woningtypes voor kleinere huishoudens en alleenstaanden. De provincie zal afspraken moeten maken met regio's en gemeenten om dit op te lossen. Deze afspraken worden vastgelegd in lokale en regionale woonvisies. Bij de bouw van nieuwe woningen moet ook de omliggende infrastructuur worden meegenomen. Aansluitingen van nutsvoorzieningen, verkeer en ov moeten in de ontwikkeling worden meegenomen.

4.3.2 Bouwlocaties

Het CDA ziet dat er veel nieuwe woningen gebouwd moeten worden, maar vindt dat er ook ruimte geboden moet worden voor kleinschalige ontwikkelingen in landelijke regio's. Het moet niet alleen gaan om de stedelijke gebieden. Daarbij staat het vitaliteitsprogramma voor het CDA centraal. In stedelijke gebieden zijn vooral de hoge huren een probleem. Projectontwikkelaars spelen hierbij een grote rol. De provincie moet met het rijk en de grote steden naar een oplossing zoeken. Om meer bouwlocaties mogelijk te maken zal regelgeving die bouwen belemmerd verminderd moeten worden, zo moet het mogelijk kunnen zijn om wonen, bedrijvigheid en winkels te combineren.

4.3.3 Stimuleren doorstroming

Het is belangrijk dat iedere woning aansluit bij de behoefte van de bewoners. De doorstroming van mensen naar een andere woningsoort stagneert nu omdat er te weinig betaalbare huur- en koopwoningen in het middensegment beschikbaar zijn. Het CDA vindt dat de provincie moet inzetten om hierover concrete afspraken te maken met de gemeenten en regio's.

4.3.4 Sociale woningvoorraad verbeteren

In Zuid-Holland staat het aantal sociale woningen sterk onder druk, terwijl de behoefte juist groot is. Het CDA vindt dat de provincie met het rijk tot een oplossing moet komen om de sociale woningvoorraad te verbeteren. Zo zijn er veel lasten aan woningcorporaties opgelegd, die beter gebruikt zouden kunnen worden om nieuwe woningen te bouwen en bestaande woningen duurzamer te maken.

4.3.5 Aanpassingen woningen

Mensen die ouder worden willen vaker thuis blijven wonen, dit wordt ook gestimuleerd. Aangezien mensen gemiddeld ook ouder worden moeten veel woningen worden aangepast. Dat kan soms erg lang duren. Daarom wil het CDA dat er een woonzorgvisie komt, die met duidelijke afspraken tussen gemeenten en corporaties helpt snelle uitvoering van aanpassingen mogelijk te maken. De provincie vervult hierbij een faciliterende rol.

4.3.6 Uitdagingen in het buitengebied

In de buitengebieden loopt het aantal agrarische bedrijven terug. De vrijkomende land en gebouwen zijn vaak niet (direct) geschikt voor andere doeleinden. Ook de bestemmingsplannen voorkomen dit vaak. Daarbij zijn de gebouwen vaak met asbestplaten gebouwd, wat een probleem geeft bij de sloop. Deze asbestplaten moeten voor 2024 allemaal verwijderd zijn. Om deze vrijgekomen gebouwen of de plek ervan beter te gebruiken is het Ruimte-voor-Ruimte-instrument een goede oplossing.

4.3.7 Huisvesting arbeidsmigranten

In onze provincie zijn er vooral in de land- en tuinbouw veel arbeidsmigranten aan het werk, vooral voor de seizoensgebonden arbeid. Voor hen moet ook een goede huisvesting beschikbaar zijn. Doordat er nu te weinig acceptabele huisvesting is, blijft het aanbod van personeel uit andere landen vaak uit. Daar moet een oplossing voor komen.

4.3.8 Bewoning recreatiewoningen

Er is een aantal recreatiewoningen dat nu permanent bewoond wordt, dat is illegaal. Er zijn verschillen tussen gemeenten hoe hiermee wordt omgegaan. De provincie zou bij dit onderwerp de regie moeten nemen, en waar nodig met gemeenten in gesprek moeten gaan om een passende oplossing te vinden.

4.3.9 Verduurzaming woningen

Er ligt ook een grote opgave om bestaande woningen duurzamer te maken. De lokale overheid is hiervoor onmisbaar. Zowel op technisch gebied als voor financiering kan de overheid de bewoners ondersteunen. Een wijkgerichte aanpak heeft hierbij de voorkeur.

4.3.10 Financiële regie

Woningbouw begint vrijwel altijd met de behoefte aan nieuwe woningen, daarna komt er een visie met een bestemmingsplan. Verder wordt het aan de markt overgelaten om hier de financiële doorrekening van te maken. Het CDA vindt dat de provincie en gemeenten regie moeten houden om wonen betaalbaar te houden.

4.3.10 Revolverend fonds

Een instrument om betaalbaar wonen te bereiken is het revolverend fonds. Daaruit kan het eerste deel van het bouwproject betaald worden, vooral bij binnenstedelijke dure bouwprojecten kan dat nodig zijn. Een voorbeeld hiervan is het revolverend fonds Stedelijke Transformatie. Het CDA vindt dat de provincie de regie moet nemen om deze fondsen te stimuleren. Op lokaal niveau kunnen ook soortgelijke initiatieven onder de aandacht worden gebracht om passende woningbouw te stimuleren. Denk aan het Collectief Particulier Opdrachtgeverschap.

5. Mobiliteit van de toekomst

5.1 Inleiding

We zijn elke dag in beweging, mobiliteit is ook verbinding. Verbinding tussen mensen en verbinding voor bedrijvigheid. Zuid-Hollanders gaan naar hun werk, naar school, bezoeken familie en vrienden en gaan erop uit. Onze ondernemers vervoeren van alles via de weg, het water of de lucht. Soms tot ver over de grenzen. Nu de economie weer aantrekt is het belangrijk dat we blijven investeren in goede bereikbaarheid van onze provincie. Het CDA zet vol in op het stimuleren van mobiliteit die ook bestand is tegen de uitdagingen in de toekomst.

Gezien de drukte op de weg, in de trein en in de bus op veel plekken is het van belang mobiliteit als breed thema op te pakken. Het is niet simpel alleen maar meer wegen of spoor aanleggen. We moeten beter en slimmer gebruik maken van bestaande middelen, omdat daar een belangrijk deel van de oplossing ligt. Daarnaast vullen we ontbrekende delen van het wegennet en openbaarvervoernetwerk in. Hierbij is het waarborgen van samenhang doorslaggevend. Het CDA is erg blij met de Rijnlandroute. Als de treinen, bussen, trams en metro's goed op elkaar aansluiten en kunnen aansluiten op autovervoer kunnen we ons nog beter verplaatsen. Met een toenemend aantal elektrische fietsen wordt de rol van de fiets ook steeds groter. Dit soort nieuwe ontwikkelingen moeten we benutten. Voor iedere inwoner moet er een vorm van collectief vervoer zijn in de hele provincie.

Bereikbaarheid en mobiliteit zijn belangrijk voor inwoners, maar ook voor bedrijven. De haven van Rotterdam is als economische motor afhankelijk van goede bereikbaarheid. De provincie draagt bij aan de afstemming tussen verschillende partijen die zich met mobiliteit bezig houden. Inwoners en bedrijven mogen geen last hebben van de verschillen tussen gemeenten, concessiehouders en vervoersregio's. Het CDA wil dat de provincie blijft investeren in infrastructuur, juist ook met oog op de toekomst.

5.2 Speerpunten

- Alle plekken bereikbaar maken met openbaar vervoer.
- Verkeersveiligheid verbeteren door scheiden verkeer.
- Onderzoek naar verplaatsing vliegverkeer.

5.3 Concrete punten

5.3.1 Openbaar vervoer

Het openbaar vervoer is van groot belang voor veel mensen, en dat daarin geïnvesteerd moet worden spreekt voor zich. Het CDA wil verdere uitbereiding en invoering van het R-net, het HOV en openbaar vervoer over het water. Scholen, publieke instellingen en bedrijventerreinen moeten een goed zijn aangesloten op het openbaar vervoer. Daarbij moeten er meer overstappunten komen aan de randen van de stad, zodat het mogelijk is met de auto naar de stad te rijden en dan verder in het centrum te reizen met fiets, ov of deelauto.

5.3.2 Uitbreiden lightrailnetwerk

Het CDA wil graag grondig onderzoeken welke mogelijkheden er bestaan om het lightrailnetwerk in Zuid-Holland uit te versterken. Bijvoorbeeld in het Westland, tussen Rotterdam en Zoetermeer en bij Krimpen aan den IJssel. Dat is een uitdaging waarbij de metropoolregio Rotterdam en Den Haag samen met de provincie kan optrekken. Het CDA zet in op het doortrekken van de Merwedelingelijn naar Rotterdam aan de ene kant, en Utrecht aan de andere kant. Daarbij willen wij een goede verbinding van het openbaar vervoer met ESTEC / Noordwijk.

5.3.3 Ruimte voor de fiets

Het CDA zet in op het verder verbeteren van de fietspaden en fietssnelwegen. De mogelijkheden voor de fiets zijn aanzienlijk voor woon-werkverkeer. Zeker ook met de e-bike. Door te zorgen voor meer snelfietsroutes en goede parkeerfaciliteiten kan dit worden ondersteund.

5.3.4 Toegankelijk ov

Openbaar vervoer is niet alleen heel praktisch, het heeft ook een sociale functie. Het is voor veel mensen de manier om zich te kunnen verplaatsen, sommige gebruikers hebben daarbij meer hulp nodig dan anderen. Het is goed dat veel haltes toegankelijk zijn voor mindervaliden, het CDA wil dat graag uitbreiden waar nuttig. Daarbij moet er ook aandacht zijn voor de toegankelijkheid van de gebieden rond de haltes en de bussen en trams zelf.

5.3.5 Veiligheid verbeteren

In het drukke verkeer in onze provincie moet veiligheid bovenaan staan. Jongeren moeten bijvoorbeeld veilig op de fiets naar school kunnen, en ouderen moeten veilig met het openbaar vervoer kunnen reizen. Veiligheid moet als onderdeel worden betrokken bij het totale mobiliteitssysteem. Het is belangrijk om verkeer te scheiden, zodat er bijvoorbeeld geen langzaam verkeer op de provinciale hoofdwegen rijdt tijdens spitsuren. Scheiden van snel verkeer en langzaam verkeer en fietsers moet zoveel mogelijk worden bewerkstelligd. Daarbij moet er aandacht zijn voor landbouwverkeer op de provinciale wegen.

5.3.6 Minder files

De provincie moet inzetten op verbetering van het wegennet, om te voorkomen dat mensen dag in dag uit in de file blijven staan. In het bijzonder moeten we aandacht hebben voor de A4 bij Burgerveen, de A12 Gouwe-Oudenburg, de A12-N11 bij Bodegravenboog, A15 Papendrecht tot aan Gorinchem verbreden en inzet op verbreding A27. Verder moet er een betere afstemming komen voor de openingstijden van bruggen. Deze moeten zeker dicht blijven in de spits.

5.3.7 Provinciale wegen

Ook op provinciale wegen is er werk aan de winkel. Het CDA zet in op de Duinpolderweg, de derde fase N207 rond Boskoop, de verkeersveiligheid van de N209 bij Bergschenhoek en verbetering van het kruispunt N214/N216. Verder moet de opwaardering van de N468 en overdracht naar gemeenten Midden-Delfland worden afgerond, en de veilingroute N222-N213 richting A4/A20 worden verbreed om files te bestrijden.

9.3.13 Aanpassen infrastructuur land- en tuinbouwbedrijven

Het is belangrijk dat de land- en tuinbouwbedrijven goed aangesloten zijn op de infrastructuur. Vaak zijn deze bedrijven nog afhankelijk van historisch gegroeide infrastructuur. Nieuwe verkeer- en vervoerssystemen moeten overbelasting beperken. De belangrijkste voorbeelden zijn wat ons betreft de uitbreiding van de parallelstructuur A12 bij Moerkapelle, aanpak N209, ontsluiting regio Boskoop en Duin en Bollenstreek.

5.3.8 Vervoer van de toekomst

De provincie moet natuurlijk ook over een langere termijn plannen. Bij investeringen in infrastructuur zorgen we dat elektrisch rijden goed mogelijk wordt. Op langere termijn zal waterstof een belangrijke brandstof kunnen worden, het CDA wil dan ook in de toekomst meer waterstofftankpunten in de provincie.

5.3.9 Betere ontsluiting

De Zuid-Hollandse regio's moeten goed ontsloten kunnen worden. Extra inzet is nodig in Krimpenerwaard, Hoeksche Waard en Voorne-Putten.

5.3.10 Bewaakt parkeren

Met het vele transport in onze provincie zijn er ook veel vrachtauto's. Er moeten meer bewaakte parkeerplaatsen zijn om overlast van langparkerende vrachtauto's tegen te gaan. Dat is ook voor de veiligheid van de chauffeurs en weggebruikers van belang.

7.3.6 Vervoer over water

Het CDA kiest voor meer vervoer van personen en goederen over water. De mobiliteit op de weg en het spoor staat al onder druk, en het alternatief over water wordt nog onvoldoende benut. Het aantal overslagterminals en afmeermogelijkheden zal verder moeten worden uitgebreid.

5.3.14 Vervoer gevaarlijke stoffen

Tussen alle transporten over de weg en het spoor zitten ook gevaarlijke stoffen. Het CDA wil dat de provincie daar aandacht voor heeft. Zo gaat veel vrachtverkeer over de Botlekbrug, maar deze brug heel veel storingen. Chauffeurs met gevaarlijke stoffen rijden dan door de dorpskernen heen, wat een risico voor de inwoners oplevert. Wij willen een strenger toezicht door de Rijksoverheid. Over het spoor moeten routes met gevaarlijke stoffen worden omgeleid van woonwijken, en waar nodig moet het spoor worden verlegd.

5.3.11 Slimme bevoorrading

Vaak rijden er verschillende busjes langs hetzelfde adres om iets af te leveren. Het CDA zet in op overslagpunten voor goederen aan de rand van de stad. Hierdoor wordt energie gespaard en is er minder druk op het centrum. De provincie dient daarvoor ook te zorgen voor eenduidige afstemming van milieuzones.

5.3.12 Vervoer over water

Wegvervoer is niet de enige mogelijkheid, in ons waterrijke landschap liggen er ook veel kansen voor vervoer over water. De provincie kan het stimuleren dat er meer onderzoek wordt gedaan naar overslagpunten voor spoor en water.

5.3.13 Vliegverkeer

Bij elk besluit over Rotterdam The Hague Airport moet er een evenwicht zijn tussen de economische meerwaarde en de effecten op het gebied van milieu en gezondheid. Op dit moment is er weinig groei mogelijk binnen de geluidsnormen. Als er een nieuwe en stillere generatie vliegtuigen wordt ingezet zou daar verandering in kunnen komen. De huidige geluidsnorm is voor ons het maximum. Als er stillere vliegtuigen worden ingezet moet een deel van de geluidsruijme aan de bewoners worden teruggegeven. Tot slot liggen de aanvliegroutes voor Schiphol boven Zuid-Holland. De provincie moet zich hard maken om overlast zoveel mogelijk te beperken. De provincie moet optreden om de belangen van de inwoners te verdedigen bij het bepalen van de aanvliegroutes.

5.3.15 Slimme wegen

Er zijn elders succesvolle experimenten gedaan met *Talking Traffic*. De wegen worden dan uitgerust met sensoren en informeert de weggebruikers over bijvoorbeeld rode lichten, gladheid of files. Door deze innovatie kan het huidige wegennet nog beter worden gebruikt. Het CDA wil dat in Zuid-Holland ook innovatieve projecten worden gestart om het huidige wegennet beter te gebruiken.

5.3.14 Onderhoud wegen, bruggen en sluizen

Er is veel onderhoud nodig aan onze infrastructuur. De provincie moet prioriteit hebben voor het achterstallig onderhoud van bruggen en sluizen. Daarbij wordt het onderhoud vaak door verschillende wegbeheerders uitgevoerd zonder onderlinge afstemming. Het CDA wil dat de provincie zorg draagt voor een betere afstemming van wegwerkzaamheden.

6. Natuur en landbouw

6.1 Inleiding

De natuur draagt bij aan onze leefomgeving en daarmee ook onze fysieke en geestelijke gezondheid. Een groene omgeving zorgt voor minder stress en nodigt uit tot bewegen. Het CDA vindt dat we zorg moten dragen voor de natuur, daarom zetten wij ons in voor de natuur, het landschap en het verbinden van mensen hieraan. De provinciale overheid wil met boeren, burgers en (natuur)organisaties samenwerken om Zuid-Holland nog mooier te maken. De waarde van de natuur is niet altijd in geld uit te drukken. Daarom gaan economisch gedreven ontwikkelingen nogal eens ten koste van het natuurlijk kapitaal. Daarom is het belangrijk om de natuur en onze verantwoordelijkheid goed in het oog te houden.

In Zuid-Holland is de druk op de ruimte heel groot. Er komen veel uitdagingen op ons af die ook impact hebben op onze omgeving. Denk aan de woningbouwopgave, de bereikbaarheidsopgave en de energietransitie. Daarnaast hebben we een blijvende zorg door bodemdaling. Er is een goede sturing nodig om ervoor te zorgen dat al deze zaken niet ten koste gaan van de waardevolle Zuid-Hollandse landschappen en kostbare landbouwgrond.

De grondgebonden landbouw draagt bij uitstek bij aan beheer en behoud van de karakteristieke Hollandse polders. Deze krijgen steeds nauwere banden met de omliggende steden waardoor bewustzijn en waardering voor de sector, die dagelijks zorgt voor veilig en betaalbaar voedsel, toenemen. Daarnaast zijn de zorg voor landschap en natuur verbonden met het landbouwbedrijf. Vragen over de productie van voedsel, dierenwelzijn en de effecten op bodem en biodiversiteit doen een appèl op het nemen van verantwoordelijkheid. Het CDA gaat die uitdaging graag aan. Het CDA zet stevig in op behoud van teeltareaal, naar kwantiteit en kwaliteit. Ook zijn door initiatieven van het CDA grote stappen gezet naar verduurzaming en innovatie van de schakels van producent naar consument. In de glastuinbouw is onder leiding van onze gedeputeerde Adri Bom een krachtige impuls gegeven aan herstructurering. Hiervoor zijn provinciale gelden beschikbaar gesteld. Het CDA maakt zich ook hard voor de directe betrokkenheid van boeren (en burgers) bij het realiseren van natuurdoelen in de directe omgeving.

6.2 Speerpunten

- Natuur en mensen meer verbinden door fiets- en wandelpaden te verbeteren.
- Investeren in biodiversiteit.
- Inzet op een gezonde bodem.

6.3 Concrete punten

6.3.1 Toegankelijke natuur

Het CDA zet zich in voor de natuur en het landschap in Zuid-Holland, daar moeten we ook mensen aan verbinden. Barrières tussen stad en landschap moeten zoveel mogelijk worden weggewerkt, daar zijn ook investeringen voor nodig door bijvoorbeeld infrastructuur aan te passen. Een belangrijke rol is weggelegd voor natuureducatie. We moeten meer kunnen zien en genieten in de natuur.

6.3.2 Vitaal landschap

Het CDA kiest voor een landschap met ruimte voor landbouw, recreatie, natuur en zorg. En dat in een goede balans. Zorg voor mens en dier, met aandacht voor dieren die dat extra nodig hebben. Denk aan weidevogels en de bescherming van broedgebieden. Daarom willen wij kerngebieden aanwijzen voor weidevogels. In en rond de stad moet voldoende water en groen te vinden zijn, en het CDA wil het behoud van open groengebied.

6.3.3 Biodiversiteit

Om de biodiversiteit te verhogen moeten we doorgaan met de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland en ecologische verbindingen. De provincie moet voorkomen dat de voortgang stagneert. Verder moeten er ecologische innovatiezones via de omgevingsverordening worden gemaakt in landbouwgebieden rond natuurgebieden, om negatieve invloeden tegen te gaan. We moeten terughoudend zijn met het afgeven van vrijstellingen en ontheffingen voor het bestrijden van soorten. Er moet een soortenbeschermingsplan opgesteld worden om invulling te geven aan de verplichting tot actieve soortenbescherming van de Wet natuurbescherming. Het CDA wil de gebiedsgerichte strategieën voortzetten waarbij landbouw en natuur elkaar versterken. In Krimpenerwaard wordt zelfrealisatie van natuur door boeren bevorderd. Daarbij is biodiversiteit het uitgangspunt.

6.3.4 Natuur en landbouw

De inzet moet zijn om zoveel mogelijk nuttig leven in de bodem, akkers, weides en sloten te beschermen en dit ook te betrekken bij subsidieverlening. Er moet minder kunstmest en bestrijdingsmiddel gebruikt worden dat schadelijk is voor de natuur. In plaats van tegen de natuur in te werken, de natuur te veranderen of daarvan afhankelijk proberen te worden werken we met de natuur mee. Dat zorgt voor een maximaal natuurlijk rendement voor de boer en de biodiversiteit. Het CDA wil geen ruimte meer bieden aan de uitbreiding van niet-grondgebonden landbouw, dat kan via de bestemmingsplannen van de gemeente.

6.3.5 Gezonde bodem

Een gezonde bodem is de basis voor een vitale landbouw. Er is meer kennis nodig om de gevolgen van bodemdaling, zeespiegelstijging en klimaatverandering voor de land- en tuinbouw op lokaal niveau in kaart te brengen. Dat geldt ook voor grote infrastructurele projecten als mogelijke veroorzaker van zoute kwel. Kennis en informatie hierover moet beter toegankelijk worden voor grondeigenaren- en gebruikers. Praktijkonderzoek in Zegveld naar de toekomst van veengronden en bodemdaling moet de provincie ondersteunen. De provincie stimuleert technieken voor duurzaam bodembeheer zoals onderwaterdrainage en verbetering organisch stofgehalte; verkent financieringsvormen analoog aan ruilverkavelingsrente en zet waar mogelijk klimaatgelden in voor deze duurzaamheidsmaatregelen.

6.3.6 Natuur en woningvraag

Bij een goede balans hoort ook het inpassen van de woningvraag in het waardevolle landschap, dat ook bescherming verdient. De provincie moet bescherming bieden van de meest waardevolle en kwetsbare landschappen zoals het kustlandschap. In een omgevingsverordening moeten groen contouren worden vastgelegd die tegen bebouwing zijn beschermd. Samen met de gemeenten moet de woningopgave zoveel mogelijk binnen het bebouwde gebied worden gepast, en de groene landschappen behouden blijven.

6.3.7 Versterken agrarische structuur

Bedrijven worden groter, maar de gemiddelde kavelgrootte in Zuid-Holland neemt af. Het aantal kavels per bedrijf en de afstand tussen de kavels neemt daardoor toe. Voor de bedrijven zelf betekent dit hogere kosten voor arbeid en energie. Meer transportbewegingen en een zwaardere belasting van lokale en regionale wegen zijn ook het gevolg. De provincie moet herstructurering blijven steunen, zodat landbouwgrond geclusterd blijft. Wanneer er enkele woningen verplaatst moeten worden verleent de provincie medewerking. Door kavels te ruilen kan de agrarische structuur worden verbeterd en wordt duurder onderhoud en afnemende veiligheid voorkomen. Voordelen voor de bedrijven vertalen zich dan ook naar de omgeving.

6.3.8 Bijdragen aan klimaatdoelen

De agrarische sector draagt voor een belangrijk deel bij aan het halen van de klimaatdoelen. Er kan veel meer duurzame energie lokaal worden geproduceerd door de zon, wind en aarde te benutten. Daken in de landbouw kunnen met zonnepanelen elektriciteit en warmte opwekken. Het CDA steunt de innovatie die zorgt voor minder gebruik van fossiele brandstof in de kassenbouw. Ook grootschalige benutting van restwarmte zoals bij de Warmterotonde moet door de provincie ondersteund worden.

6.3.9 Dierenwelzijn

Het CDA wil dat we goed omgaan met dieren en dierenwelzijn. Landelijke maatregelen die dierenwelzijn bevorderen steunen wij. Ook in de veehouderij moet goed met dieren worden omgegaan. Bewegingsvrijheid en weidegang zijn belangrijk voor dieren en hun welzijn. Het CDA wil dat bij uitbereiding van stallen dit ten goede komt aan het dierenwelzijn. De provincie kan hierop toezien.

6.3.10 Creatief omgaan met vrijkomende erven, stallen en kassen

Vrijkomende agrarische gebouwen, erven of verouderde land- en tuinbouwlocaties vragen zorgvuldig beleid. Soms is herbestemmen mogelijk. Toepassing van compensatiewoningen en andere functies kan alleen als dit geen problemen geeft voor de omgeving (aangrenzende bedrijven, landschap). Anders is alleen sloop nog mogelijk. Daarvoor kunnen middelen beschikbaar komen via een regionaal op te richten fonds. Daar waar herbestemming mogelijk is met een batig saldo kan een vereffeningsbijdrage worden ingesteld om elders een nadelig saldo te compenseren. Ook ontwikkelingen binnen de sector zelf zoals uitbreiding bouwblok zouden hieronder kunnen vallen, analoog aan glas voor glas regeling. Het CDA gaat er vanuit dat de eigenaar primair verantwoordelijk is en blijft voor zijn eigendommen.

6.3.11 Gebiedscoördinator

De akkerbouw- en veehouderijbelangen raken regelmatig die van de nabijgelegen natuur- en beheergebieden. Met steun van de provincie kan een gebiedscoördinator de belangen bij elkaar brengen. Gemeenten en andere betrokkenen komen daardoor eerder in beweging.

6.3.12 Circulair landbouwfonds

Veel vrijgekomen stoffen kunnen elders nog goed worden gebruikt. Als dat goed wordt afgestemd kunnen we een systeem van circulaire landbouw realiseren. Het CDA wil dat de provincie hier actief op inzet en zo nodig ook financieel bijdraagt.

7. Water in de provincie

7.1 Inleiding

Onze provincie is rijk aan water. De grote rivieren en kanalen, meren en plassen, vaarten en slootjes maken onze provincie uniek. Allemaal dragen ze bij aan waterveiligheid, zorgen voor afvoer bij neerslag en aanvoer bij tekort. Water betekent ook leven voor flora en fauna. Dat verdient dus speciale aandacht. Het water kan ons soms ook letterlijk aan de lippen staan, en met de verwachte zeespiegelstijging moeten we aan de slag. Samen met de bestuurlijke partners moeten we aan de slag met een plan voor de lange termijn in Zuid-Holland. Het huidige systeem van dammen, duinen, sluizen en dijken zal volgens het KNMI uiteindelijk niet meer voldoende zijn. Andersom hebben we afgelopen zomer ook een groot watertekort gekend. De verzilting vormt dan een nog grotere bedreiging dan het watertekort. Ook overvloedige regelval maakt ons gebied met intensieve bebouwing en hoogwaardig grondgebruik kwetsbaar. Wateroverlast en -tekort liggen in Zuid-Holland dan ook dicht bij elkaar.

De afgelopen periode heeft het CDA hard gewerkt aan het waterbewustzijn bij burgers en bedrijven, samen met de CDA'ers in de waterschappen. De provincie moet de invulling steunen van de Deltaprogramma's voor waterveiligheid, zoetwatervoorziening en ruimtelijke adaptatie. Ook water in relatie tot bodemdaling in stedelijk en landelijk gebied is een belangrijk punt. Samen met de waterschappen en de agrarische sector worden vorderingen gevolgd en wordt praktijkgericht onderzoek naar bodemdaling en grondgebruik in veengebieden gedaan.

Water speelt ook een grote rol bij het halen van de klimaatdoelen. Kijk bijvoorbeeld naar het hergebruik van gezuiverd afvalwater en andere energievormen om de gemalen te laten draaien. De afgelopen bestuursperiode zijn ook stappen gezet om vervoer over water en mogelijkheden voor waterrecreatie te bevorderen.

7.2 Speerpunten

- De provincie moet een sterke verbindende rol nemen bij het klimaatbestendig maken van de waterinfrastructuur in Zuid-Holland.
- Samen met waterschappen veilig stellen dat er altijd voldoende zoet water beschikbaar blijft.
- Waterkwaliteit verbeteren.

7.3 Concrete punten

7.3.1 Verbindende rol

De provincie moet een sterke verbindende en initiërende rol nemen bij het toekomstbestendig maken van Zuid-Holland op het gebied van water. Communicatie is hierbij de sleutel, er moet een focus komen op bewustzijn en kennis bij burgers en bedrijven van hun natuurlijke omgeving en eigen mogelijkheden. Het CDA wil dat de provincie het initiatief neemt voor een jaarlijks Zuid-Hollands Watercongres. Daarbij staan regionale waterveiligheid, water en ruimtelijke ordening en waterkwaliteit centraal. Bestuurlijke regio's, waterschappen, gemeenten en belangenorganisaties uitgenodigd. De rode draad vormt het bevorderen van samenwerking en samen benutten van kansen in de uitvoering.

7.3.2 Waterveiligheid

De waterveiligheid voor de lange termijn vraagt een toekomstgerichte visie en een aanpak van de provincie, samen met de bestuurlijke regio's en de waterschappen. Daarvoor zetten we in op klimaatbestendig bouwen en werken aan bewustzijn en zelfredzaamheid.

7.3.3 Water en woningbouw

Het CDA wil dat er intensiever wordt samengewerkt zodat kansen van ruimtelijke ordening en water beter worden benut. Er zullen veel woningen bijgebouwd worden, daarbij moet waterhuishouding vanaf het eerste begin in de planvorming worden meegenomen. Kansen die de Omgevingswet

daarvoor biedt, zoals de Omgevingsvisie worden met alle betrokkenen in kaart gebracht en ingezet. Ook bij de uitvoering van bouwplannen kunnen door samenwerking grotere slagen worden gemaakt rond waterveiligheid, water aan- en afvoer, maar ook de inbedding van water als woonelement.

7.3.4 Voldoende zoet water

De provincie moet samen met het waterschap veiligstellen dat er voldoende zoet water blijft. De droogte tijdens de afgelopen zomer liet zien dat er kwetsbaarheden zijn in onze dijken, maar ook van de land- en tuinbouw, boomteelt, natuurgebieden, binnenvaart en recreatie. Hoeveel regen er valt kunnen we natuurlijk niet bepalen, maar de manier waarop het regenwater wordt opgevangen, bewaard en aangewend wel. Verzilting van grote wateroppervlakken (Volkerak Zoommeer) tegen blauwalg kan volgens het CDA pas doorgang vinden als alle randvoorwaarden voor voldoende zoet water zijn ingevuld. Ook het regime rond de Haringvlietsluizen moet hier strak op gericht blijven. Samen met Rijkswaterstaat en de waterschappen worden ook maatregelen genomen om zoutindringing via de grote sluisen bij havens te beperken, en de oplossingen voor de lange termijn in beeld worden gebracht.

7.3.5 Waterkwaliteit

Het CDA wil meer inzetten op waterkwaliteit. Naast de waterschappen heeft ook de provincie hier een belangrijke taak. Ook wettelijke zuiveringsplicht van glastuinbouwbedrijven draagt bij aan schoon water. Dat vraagt extra inspanningen van deze sector. Gemeenten kunnen bij de uitvoering van hun Waterplan voorrang geven aan kwaliteitsmaatregelen zoals beperking van riooloverstorten en de aanleg van ecologische oevers. Vuilwatervoorzieningen ook in kleinere havens verdienen uitbreiding.

7.3.6 Recreatie

Wij vinden recreatie op het water van groot belang. De provincie moet daar ook aan bijdragen. Meewerken aan uitbreiding van doorgaande vaarroutes en bereikbaarheid van de kust over water horen daarbij. Meer afstemming van baggerschema's van provincie, waterschappen en gemeenten kan zorgen dat de vaarwegen beter te bevaren zijn.

7.3.7 Zwemwater

Het CDA ziet kansen voor de provincie om de zwemwaterkwaliteit te verbeteren. Formeel is de rolverdeling tussen de waterbeheerders op dit punt duidelijk, maar in de praktijk komen verschillen voor in aanpak en uitvoering. Op de jaarlijkse bestuurlijke Waterconferentie op het provinciehuis moet ook dit punt daarom op de gezamenlijke agenda.

8. Versterking cultuur en erfgoed

8.1 Inleiding

We leven steeds meer op onszelf en hebben een individuele instelling. Toch blijft iedereen behoefte houden aan zinvolle ontmoetingen. Solidariteit, omzien naar elkaar is een kernwaarde voor het CDA. In ontmoetingen leren mensen over zichzelf en anderen, over verleden, heden en toekomst: waarin verschillen we van elkaar en wat delen we met elkaar? Juist in Zuid-Holland, met inwoners afkomstig uit alle delen van Nederland en de wereld, is het van belang dat inwoners op zoek kunnen gaan naar gedeelde drijfveren en interesses om zich te verbinden en groepen te vormen in Zuid-Holland.

Mensen die zich bezighouden met kunst en erfgoed kunnen inspiratie opdoen, van elkaar leren en hun passie en levensverhalen met elkaar delen. We moeten plaatsen maken voor cultuur en talenten de mogelijkheid bieden zichzelf te uiten en te ontwikkelen.

Voorzieningen voor ontmoeting zijn daarom in elke regio van belang. Denk bijvoorbeeld aan verenigingen, theaters, centra voor de kunsten, bibliotheken en poppodia als plekken om cultuur te delen. Maar ook aan het groeiend aantal festivals dat met een mix van activiteiten een zeer divers publiek bereikt in leeftijd, opleidingsniveau en achtergrond.

Erfgoed vertelt ons wie we zijn en is het waard om door te geven. Niet alleen de fysieke overdracht van erfgoed naar toekomstige generaties, maar ook het doorgeven van verhalen en tradities is belangrijk. Ze maken dat je begrijpt waar je vandaan komt en creëren bewustzijn voor de eigen leefomgeving. Erfgoededucatie speelt hierin een cruciale rol, niet alleen voor de jeugd, maar voor iedereen die verrast en verwonderd wil worden. Erfgoed en groen versterken elkaar. Of het nu gaat om de molenbiotoop rond de molen, de zichtbaarheid van de parkstructuur bij een buitenhuis, het duinlandschap met bunkers of een solitaire monumentale boom in een stadstuin: erfgoed en groen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De verbinding levert een meerwaarde op die meer is dan de afzonderlijke delen. Historische en beeldbepalende gebouwen zijn identiteitsdragers. Ze geven karakter en betekenis aan een straat, wijk of bedrijfsterrein. Duurzame herontwikkeling van dit erfgoed fungeert meer dan regelmatig als opmaat voor een bredere gebiedsontwikkeling.

8.2 Speerpunten

- Investeren in een gevarieerd en breed aanbod in cultuur.
- Ondersteuning van de onmisbare vrijwilligers in de erfgoedsector.
- Goede balans tussen recreatiegebieden en kwetsbare gebieden.

8.3 Concrete punten

8.3.1 Versterken landgoederenzone

Het CDA wil groene magneetgebieden rond de steden als overgang tussen stad en landschap, en om te voorzien in de recreatiebehoefte. Daarvoor moet er een optimalisatie komen van beheer, inrichting en gebruik van recreatiegebieden, zodat natuurwaarden hier versterkt kunnen worden en de belevingswaarde toeneemt.

8.3.3 Beleefbaar cultureel erfgoed

Het CDA wil de provinciale betrokkenheid ten aanzien van landschap en leefomgeving behouden en versterken. De Zuid-Hollandse natuur- en landschapsorganisaties en de agrarische natuurverenigingen zijn een belangrijke schakel tussen de overheid en de samenleving. Wij willen de vervreemding van de natuur met de trek naar de stad voorkomen, vrijwilligers zijn onmisbaar voor natuur, onderzoek, educatie en vergroening in wijken en buurten.

8.3.4 Behoud erfgoed

Het CDA koestert het gevarieerde en rijke aanbod aan erfgoed en monumenten. Onderhoud wordt gestimuleerd door een laagdrempelige voorziening zoals de Monumentenwacht Zuid-Holland te steunen. Achterstanden in onderhoud moeten worden weggewerkt, daarvoor begroten we

structureel een fors bedrag. Het CDA kiest voor voortzetting van het provinciaal molensteunpunt. Bijzondere aandacht is nodig voor instandhouding van religieus erfgoed. Verder vieren we 350 jaar Oude Hollandse Waterlinie in 2022, een voorbeeld van duurzaam werken met waterschap. Hier moet de provincie ook aan meewerken. Erfgoed moet goed verankerd worden in ruimtelijk beleid om behouden te blijven in de toekomst.

8.3.5 Erfgoedlijnen

Het is tijd voor een nieuwe aanpak als het gaat om erfgoedlijnen. Er is meer flexibiliteit nodig en meer ruimte om dingen buiten de bestaande erfgoedlijnen te doen, zoals restauratie monumenten. Nieuwe erfgoedlijnen zijn denkbaar, bijvoorbeeld een agrarische, industriële of historische (vesting)steden erfgoedlijn.

8.3.6 Cultuuraanbod

Zuid Holland heeft een gevarieerd aanbod aan cultuur, vooral geconcentreerd in de centrumgemeenten. Het CDA vindt het belangrijk dat vooral kinderen en jongeren kennis kunnen maken met diverse cultuuruitingen. Daarom willen we meer investeren in educatieprojecten, bijvoorbeeld van het Kunstgebouw. De provincie blijft ondersteuning bieden aan het lokale bibliotheekwerk door de subsidiëring van ProBiblio.

8.3.7 Vrijwilligers

Het CDA ziet de onmisbare inzet van de vele vrijwilligers in de erfgoedsector en wil hen graag ondersteunen in het erfgoedhuis. Hier kunnen opleidingen worden geboden en wordt de kennis onder vrijwilligers geborgd.

9. Economie en werk

9.1 Inleiding

Zuid-Holland heeft veel te bieden: de Rotterdamse Haven, Den Haag als Internationale stad van Vrede en Recht, de Greenports, toerisme en drie universiteiten plus een dependance van Wageningen University & Research. De provincie heeft sterke economische gebieden, maar die kunnen nog beter benut worden. Als er bedrijvigheid is kunnen mensen werk vinden en een inkomen verdienen. Het CDA vindt het vanzelfsprekend dat de provincie de economie in Zuid-Holland duurzaam ondersteunt.

De provincie kan een belangrijke rol spelen in de economische ontwikkeling van Zuid-Holland door te zorgen voor betere samenwerking tussen bedrijven, overheid en onderwijsinstellingen. De afgelopen jaren heeft het CDA zich hier hard voor gemaakt er zijn successen behaald door bijvoorbeeld het ondersteunen van het lucht- en ruimtevaartcluster rondom ESA-ESTEC. Door alle investeringen is de innovatiekracht van de Zuid-Hollandse economie afgelopen jaren sterk verbeterd, waardoor deze op de tweede plek staat van meest innovatieve regio's van Nederland. Die positie willen we in ieder geval vasthouden, maar liever nog uitbouwen. Daarnaast is de samenwerking met de metropoolregio Rotterdam-Den Haag sterk verbeterd. Het CDA wil zich ook de komende periode inzetten om met het organiserend vermogen van de provincie de randvoorwaarden te scheppen voor een regio waarin bedrijven zich willen vestigen en mensen passend werk kunnen vinden.

Naast alle vraagstukken van vandaag, moeten we ons klaar maken voor de wereld van morgen. Een wereld waarin de economische motor van Zuid-Holland soepel moet blijven draaien onder invloed van mondialisering, klimaatverandering, demografische trends en nieuwe technologie. Zo moet er aandacht zijn voor de gevolgen van de Brexit voor de inwoners en bedrijven in onze provincie. Het CDA maakt zich hard voor een blijvend sterke economie in Zuid-Holland.

9.2 Speerpunten

- Vast stimuleringsbudget voor topsectoren.
- CDA wil een oplossing voor de onderwijs/arbeidsmarkt problematiek.
- Aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt moet verder worden versterkt.

9.3 Concrete punten

9.3.1 Vast stimuleringsbudget

In samenwerking met de Economic Board Zuid-Holland heeft de provincie strategische keuzes gemaakt voor sectoren als de tuinbouw, de haven in transitie, Life Science en Health, cybersecurity en slimme maakindustrie. Het doel is gezamenlijk de innovatiekracht te verbeteren en werkgelegenheid te stimuleren. Daarvoor is het noodzakelijk dat er structureel middelen beschikbaar zijn op de provinciale begroting.

9.3.2 Aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt

De aansluiting onderwijs arbeidsmarkt moet verder worden versterkt. De opgaven op het gebied van de energietransitie en digitalisering vragen dat mensen de goede opleiding krijgen of worden omgeschoold. Het CDA wil dat voor deze problematiek een duurzame oplossing wordt gezocht samen met bedrijfsleven, mbo, hbo en wo.

9.3.3 Mkb

Het CDA wil een structurele inzet van middelen richten op innovatie in en ondersteuning van het mkb en van startende ondernemers, door het verlengen van de MIT-regeling. Want een bloeiend mkb is belangrijk voor de werkgelegenheid en leefbaarheid in de provincie.

9.3.4 Ruimte voor bedrijven

Om werk in de regio te behouden moet er ruimte gegeven worden aan (industriële) bedrijvigheid. Daarbij moet ook gekeken worden naar de vraag vanuit de markt naar ruimte voor logistieke bedrijvigheid en agrologistieke bedrijventerreinen. Het CDA vindt dat er eerst gekeken moet worden naar het beter gebruiken van bestaande bedrijventerreinen, voordat er nieuwe bedrijventerreinen worden gemaakt. Daarbij moet er aandacht zijn voor watergebonden bedrijven en bedrijven in de hogere milieuklasse. Die moeten vaak wijken voor woningbouw.

9.3.5 Circulaire economie

Zuid-Holland moet schoner en slimmer worden. ACCEZ, het kennis- en innovatieprogramma van de provincie, zal de komende jaren een belangrijke bijdrage leveren aan de overgang naar een circulaire economie. Het CDA wil dit samenwerkingsverband blijven steunen. De Rotterdamse haven is een belangrijke mainport en daarmee essentieel voor de economische positie van de regio. Om dit te blijven moet de haven de transitie kunnen maken van koolstof naar circulair. Het CDA wil dat vanuit de provincie ondersteunen.

9.3.6 Greenports

In Zuid-Holland zijn vier belangrijke plekken waar veel innovatieve tuinbouw bij elkaar zit. Deze greenports in West-Holland, Aalsmeer, Boskoop de Duin- en Bollenstreek werken goed samen met andere greenports in Nederland, het Rijk, de Mainports, toonaangevende bedrijven en de kenniswereld. Daarvoor is een agenda opgesteld rond de transities die nodig zijn voor behoud van de internationale toppositie van de tuinbouw. Daarmee heeft de tuinbouw veel te bieden op het gebied van verduurzaming en economie.

Het CDA wil dat de provincie met haar ruimtelijk instrumentarium en met financiële middelen blijft inzetten op de verduurzaming, de herstructurering en modernisering en innovaties voor de greenports.

9.3.7 Maritiem cluster

Het maritieme cluster is belangrijk voor de Zuid-Hollandse economie. Om deze sector internationaal concurrerend te houden is het noodzakelijk dat overheden, marktpartijen en kennis- en onderwijsinstellingen op regionaal niveau samenwerken. Het CDA wil hiervoor zorgen door het bijdragen aan een goede kennisinfrastructuur met een passende opleiding in de regio die aansluit bij de vraag vanuit deze sector.

9.3.8 Detailhandel

Zuid-Holland is niet alleen een plek waar veel mensen werken, maar waar ze ook met plezier kunnen wonen. De detailhandel levert een belangrijke bijdrage aan de aantrekkingskracht van kernen. Tegelijkertijd zien we dat er sprake is van een overaanbod. Het CDA wil dat winkels worden geclusterd in het centrum.

9.3.9 Toerisme

Om het toerisme in de provincie te bevorderen moet meer worden geïnvesteerd in voorzieningen. Versterken van het recreatienetwerk voor wandelen en fietsen, aanpassen van vaarwegen voor een betere doorvaart en ontwikkeling van natuur bieden kansen. Ook een zeejachthaven in Zuid-Holland kan een belangrijke impuls vormen voor het toerisme. Het CDA vindt dat de provincie een actieve rol in de planvorming moet spelen, maar wel in overeenstemming met de lokale overheden en belangenorganisaties.

9.3.10 Snel internet in gehele buitengebied

Er gaan steeds meer zaken digitaal, dat geldt voor huishoudens maar ook voor bedrijven. Dat betekent dat snel internet steeds belangrijker wordt, ook in het buitengebied. Zzp'ers werken vaak thuis en zijn hier afhankelijk van, maar het draagt ook bij aan het vestigingsklimaat voor grotere bedrijven. Dat wordt nu overgelaten aan marktpartijen die zulke hoge kosten vragen dat snel internet in de buitengebieden niet tot stand kan komen. Het CDA wil dat de provincie zich inzet om bijvoorbeeld mantelovereenkomsten af te sluiten waardoor bedrijven en gemeenten samen voordeel hebben.

10. Financiën

10.1 Inleiding

De provincie heeft veel middelen te besteden, maar ook veel uitdagingen om mee aan de slag te gaan en te blijven. Het provinciaal huishoudboekje kent een meerjarig evenwicht door een solide en sober financieel beleid. De lasten voor burgers en bedrijven worden in de komende periode niet verhoogd. Alleen een eventuele inflatiecorrectie is mogelijk.

Er worden extra middelen vrijgemaakt voor verduurzaming, energietransitie, regionale economie, cultuureducatie, digitalisering, en milieu. De incidentele middelen voor cultureel erfgoed worden structureel gemaakt. [Deze passage is afhankelijk van definitieve inhoud verkiezingsprogramma.]

Het proces van vergroten van de voorspellende waarde van de begroting, de voorjaarsnota en de najaarsnota wordt verder voortgezet.

Indien de provincie gebruik maakt van de mogelijkheid op te werken van fondsen om haar doelen te realiseren wordt vooraf duidelijk kaders meegegeven op het gebied van sturing en governance. Financiële meevallers blijven in eerste instantie beschikbaar voor het oorspronkelijke doel en worden anders toegevoegd aan de reserves om de provincie solide en toekomstbestendig te maken. Er wordt niet meer gereserveerd dan strikt noodzakelijk.

Eventuele financiële tegenvallers worden binnen het betreffende programma opgevangen.

Als in de toekomst minder middelen beschikbaar komen moet er allereerst kritisch worden gekeken naar de eigen organisatie. Het is goed als een bestuurlijk orgaan kijkt naar zijn taken en hoeveel menskracht daarbij nodig is.

Mogelijkheden tot bezuinigen, onder meer om ruimte scheppen voor nieuw beleid, liggen wat het CDA betreft in efficiëntere bedrijfsvoering en inkoop en in betere samenwerking met andere overheden.

De provincie houdt adequaat toezicht op gemeenten en waterschappen. Daarbij wordt bijzondere aandacht besteed aan het ondersteunen van gemeenten en waterschappen bij het gezond houden of maken van hun financiële huishouding.

De provincie verricht haar taken zoveel mogelijk met eigen medewerkers en is terughoudend met de inhuur van externe adviseurs. Voor piekbelasting en specialistisch werk is inhuur mogelijk.

Provincies zijn een gesprekspartner van de Europese Unie op uiteenlopende terreinen. De provincie behartigt actief de belangen van Zuid-Hollandse burgers, gemeenten en bedrijven in de Europese Unie door beïnvloeding van Europees beleid en door gebruik te maken van subsidies die bijdragen aan de provinciale opgaven.

De provincie betaalt facturen op tijd. De provincie heeft ook hier een voorbeeldfunctie voor bedrijven en inwoners.

Het aanbestedingsbeleid biedt kansen voor alle bedrijven, dus ook voor het MKB.